

sidste Ord paa Valpladsen: „Lad mig ligge, men tag Skoven, Kammerater“ — saadan vilde hun ogsaa sige til os — lad os da i Mindet om hende, hendes Kærlighed, hendes Tro, hendes Iver for Sagen samle os til at tage bedre fat endnu, først og fremmest med hendes Blad „Kvinden og Samfundet“, saa vi ogsaa ligesom Læs-søes Soldater, kan tage Skoven, som her er „lige Ret for Mand og Kvinde“ — derved vilde vi nok ogsaa glæde hende mest.

Jutta Bojsen Møller,

f. T. Formand for „Dansk Kvindesamfund“.

Kirstine Frederiksens litterære Virksomhed.

Den, der vil forsøge at give en fuldstændig redegørelse for Kirstine Frederiksens forfattervirksomhed, vil ikke faa noget let arbejde. Hvad hun har skrevet, er kun undtagelsesvis af større omfang; det er mest kortere eller længere afhandlinger, spredte omkring i forskellige tidsskrifter. Forholdet er imidlertid ikke det, at hun splittede sine store evner i forskellige retninger — tværtimod. De, der kun havde et overfladisk kendskab til hende, kunde nok være tilbøjelig til af hendes travle virksomhed at slutte, at der var noget uroligt og splittet i hendes natur. Men intet var fjernere; hun var i virkeligheden en i høj grad samlet og rolig karakter. Der var to store interesser, der optog hende, kvindesagen og opdragelsen. Og hvem vil vel i vore dage overse, hvor nær de ligger hinanden? Det var ikke for intet, at „Kvinden og Samfundet“ netop i hendes redaktionstid fik et motto, der betoner deres sammenhæng.

Saa vidt jeg ved, fremkom hendes første artikler i „Fædrelandet“. Her anmeldte hun flere bøger, deriblandt Stuart Mills „Kvinderens underkuelse“. I „Dagbladet“, hvis redaktør, V. Topsoe, ligesom Carl Ploug, var hende personlig bekendt, skrev hun ogsaa, dog ikke meget. Derimod blev hun i halvfjerdsenerne fast medarbejder af det svenske „Tidskrift för hemmet“, hvor man vil finde ikke faa artikler med hendes mærke under. Denne forbindelse fremkaldte et venskab med tidsskriftets redaktør, friherreinde Adlersparre, der først endte med dennes død, og utvivlsomt har disse to pionerer, hvor forskelligt de end kunde se paa mange ting, udøvet ikke ringe indflydelse paa hinanden og paa kvindesagen i deres respektive lande. Da Danmark fik sit eget kvindesagsblad, faldt det af sig selv, at Kirstine Frederiksens interesse nu hovedsagelig samlede sig om det, og der er da heller ikke nogen aargang af „Kvinden og Samfundet“, der ikke gemmer artikler fra hendes haand. Hun var bladets mest trofaste støtte; skrev hun ikke selv, skaffede hun bidrag fra andre; en tid lang var hun „tilsynshavende“ paa bestyrelsens vegne, og da der kom en tid, hvor det var vanskeligt at skaffe en redaktør, var hun, trods sine ringe fysiske kræfter, rede til at tage det hele paa sine skuldre. Hvor trofast hun holdt det oppe, ved enhver af bladets læsere: lige til de sidste dage vedblev hun at sende bidrag, — et naaede først hertil efter hendes død — et typisk udtryk for hendes store trofasthed mod den sag, hun elskede. Sjældent skrev hun i andre tidsskrifter; dog findes der i „Tilskueren“ for 1897 en længere artikel, en redegørelse for „Ellen Key-Fejden“. Det sidste større arbejde fra hendes haand er en fremstilling af kvindesagens udvikling i Danmark, skrevet til Helene Langes og Gertrud Bäumes store værk: „Handbuch der Frauenbewegung“.

Kirstine Frederiksens anden hovedinteresse: opdragelsen, er af en noget yngre dato, idet det først var hendes arbejde som kommunalærerinde, der førte hende ind derpaa. Hun følte snart, at hun ikke kunde nøjes med den praktiske virksomhed; hun maatte klargøre for sig selv spørgsmaal som: hvorfor, hvorfor, hvorfor. Og saaledes begyndte da hendes pædagogiske forfattervirksomhed. Kort efter at hun havde begyndt at studere pædagogik, begyndte „Vor Ungdom“ at udkomme, og det ny tidsskrift bragte straks flere artikler fra hendes haand, saaledes en interessant jævnførelse af Fichte og Grundtvig. Men ogsaa paa pædagogikens omraade samlede hun sig efterhaanden om et par bestemte punkter: paa det praktiske: *Anskuelsesundervisningen*; paa det theoretiske: *Psykologien*, særlig Barnepsykologien. Ingen herhjemme har drevet denne moderne videnskab med en saadan interesse og energi som hun. Det var ogsaa den, der fremkaldte hendes første bog, „Barnets Sjellev“, der udkom (1888) som et af studentersamfundets smaaskrifter. Saa lille bogen var, vakte den ikke saa lidt opmærksomhed hos mange, særlig kvinder, der i aarevis havde syslet med

børnesjæle uden at tænke paa, at der ogsaa her var teori. Hendes næste arbejde var bogen om „Anskuelsesundervisning“ (1889), til dato vor litteraturs fyldigste værk om denne gren af undervisningen og udarbejdet med bistand af kyndige fagfolk; den udkom i 1896 i andet oplag. Kort efter kom en anden, mindre bog, hvor planen og indledningen er hendes egen, men det øvrige dels oversættelse, dels bidrag af andre danske lærere; det er den lille „Billeder af amerikansk Skoleliv“ med undertitel „Metodebog for Forskolen“. Den er en af de overmaade faa metodiske vejledninger, vor pædagogiske litteratur ejer, og som saadan har den været mangen ung lærerinde til stor hjælp. Efter hendes anden rejse til Amerika, hvor hun var som jurymedlem deltog i bedømmelsen af den pædagogiske afdeling, udgav hun „Amerikanske Undervisningseksperimenter“ (1895) samt „Den sorte Tavle“ (1896), den sidste en vejledning til anskuelsestegning med bidrag fra flere kunstnere. Den sidste bog, hun udgav, var en lille „Hjemstavnsliste“ (et dansk navn for det tyske „Heimatkunde“) der oprindeligt havde staaet i „Bog og Naal“. Til dette blad har hun desuden leveret flere bidrag, ligesom hun til Fru Emma Gads store samleværk „Vort Hjem“ har skrevet en større afhandling om børns sjæleliv.

Det betydeligste, hun har skrevet, er vel dog den store afhandling, hvormed hun i 1891 vandt Universitetets guldmedaille, en ære, hun, saavidt vides, er den eneste ikke-akademisk uddannede kvinde, der har opnaaet.

Opgaven gik ud paa at give en „fremstilling og begrundelse af de vigtigste almene love for opdragelsen, som lade sig udlede af den nyere psykologi og etik“. Og i professorernes (Høffdings og Kromanns) bedømmelse, hedder det bl. a. „fremstillingen udmærker sig ved det fyldige kendskab til pædagogikens historie, som viser sig at staa til forfatterens raadighed, og nu anvendes til en i det hele træffende og interessant karakteristisk af de vigtigste moderne pædagogiske standpunkter i deres sammenhæng med psykologien og ethiken“.

Denne afhandling er imidlertid aldrig kommen offentlig frem. Det manglede ikke paa opfordringer til at lade den trykke, men hun ønskede rimeligvis at udarbejde den videre. Heri blev hun forhindret først af en svær sygdom, senere af arbejdet med grundlæggelsen af seminariet. Dette var nu kommet fortræffeligt i gang, og hun havde her fundet en udmærket arbejdsmark, hvor hun havde anvendelse for alle sine evner og sine erfaringer. Her kunde hun eksperimentere, her kunde hun prøve sine erfaringer. Det saa ud til, at hun havde en rig virksomhed for sig, ogsaa i litterær henseende — da kom døden og tog hende fra den og fra os.

Endelig vil jeg nævne to smaa bøger, der ikke var bestemt for andre end hendes nærmeste, et par mindeskrifter, det ene om hendes yngste broder, der omkom ved et ulykkestilfælde i Amerika, det andet „To Hjem“, om hendes forældres og hendes bedsteforældres hjem; denne sidste har ikke ringe personal- og kulturhistorisk interesse.

Som det vil ses, er der i Kirstine Frederiksens produktion, hvor værdifuld den end er, intet af de omfangsrige værker, som vi danske nu en gang synes, der skal til for at bevare en forfatters navn. Dette beror i første række paa, at hun — saa fuldstændig fri for personlig forfængelighed, som hun var — aldrig brød sig om at „skaffe sig et navn“, som det hedder; hun var gladere, naar andre vandt ære og berømmelse, end naar hun selv vandt dem. Men dernæst er det saa, at det var kun en ganske ringe del af sine tanker, hun fik tid og lejlighed til at fæste paa papiret; den rigdom af ideer hun strøede om sig, de impulser hun gav sine venner og medarbejdere, det var hendes egenligste og kæreste virksomhed. Hvor meget hun her har udrettet, vil aldrig blive maalt. Hvilket overblik, hvilket storsyn hun besad, er vel kendt indenfor pædagogernes kreds. Men lad mig, som vidnesbyrd om, hvilket indblik, ogsaa i det enkelte, hun havde, anføre en af de mange udtalelser, hendes død har fremkaldt. Det er en af vore yngre, dygtigste skolebestyrerinder, der skriver: „indenfor skolernes kreds synes det mig, som om der slet ingen er til at virke saa umiddelbart æggende og varmende, saa opflammende til denne kombination af undervisning og opdragelse, der gør, at man synes, man maa tage sig af de allermindste og næppe kan slippe de allerældste. Jeg skylder hende uendelig meget. Alle de smaa praktiske raad og vink, hun kunde give, og alle hendes ideer til nyforsøg, netop i det smaa — hvor vil vi ikke savne hende!“

I. F. H.

Dansk Kvindesamfunds Mindefest.

Den Fest, som Dansk Kvindesamfund havde foranstaltet i Wittmacks Lokale den 4. Oktbr. Kl. 1 til Minde om Kirstine Frederiksen, formede sig i det ydre til en smuk og værdig Rammende om det Billede af den afdøde, som de fire Talere, blandt hvilke selve Universitetets Rektor fandtes, fremkaldte for hendes Slægt og den meget store Kreds af hendes Venner, der havde givet Møde. At nævne Navne vilde blive uoverkommeligt; blandt de mange var ogsaa Frøken Zahle og Folketingets Formand H. Trier.

Den oplyste Sal, som rummer over 400 Siddepladser, der alle var optagne, var under Frk. Horsbølls Ledelse af Venner festligt smykket med Dannebrog for de blændende Vinduer og Efteraarets Blomsterflor, hvor Øjet faldt hen. Paa den med mørkt Stof dækkede Baggrund hang det velkendte Billede af Frøken Frederiksen, omgivet af brogede Blomster og grønne Træer, og langs Salens Vægge strakte Guirlander sig.

Festen indlededes med J. P. Hartmanns Sørgemarsch, spillet paa Orgel af Organist Kallenbach. Københavns-Kredsens Formand, Anne Bruun, bragte derefter i smukke og varme Ord en Tak til Kirstine Frederiksen fra Dansk Kvindesamfund; efter hende talte Professor Høffding, Skolebestyrer Huus og Elisabeth Grundtvig; imellem Talerne blev følgende Sange af Ingemann afsungne: „Jeg saa kun tilbage, mig Livets Lyst bortklang“, „Dagen gaar med raske Fjed“ og „Nødig sige vi Farvel“, mens Grundtvigs „Udrundne er de gamle Dage“ afsluttede den hele Fest.

Der var vist ingen, der ikke havde følt sig opbygget og baaret af den alvorlige og dog frejdige Stemning, der hvilede over dette Møde. Kirstine Frederiksens levende og virksomme Personlighed kom til at staa som midt iblandt os, og naar alle efter hver Tale rejste sig, følte det, at der bag den ydre Handling laa en dyb Følelse af Taknemlighed for, hvad hun havde været, og af Sorg over hendes Bortgang.

Frøken Anne Bruun's Tale.

„Dansk Kvindesamfund“ har følt det som sin Ret at samle Kirstine Frederiksens Venner her til en Mindefest for hende, som Kvindesagens trofaste, varme Ven og Forkæmper gennem de mange Aar. Hvad enten hun sad i „Dansk Kvindesamfunds“ Styrelse eller hun redigerede vort Blad „Kvinden og Samfundet“, eller hun paa Grund af et skrøbeligt Legeme maatte holde sig mere tilbage, altid var hun den, hos hvem vi andre hentede Raad og Trost, baade imod smaa og store Vanskeligheder. Hver Gang vi var tvivlraadige om, hvorledes en Sag bedst skulde gribes an, hver Gang vi var uklare over, hvorledes dette eller hint bedst skulde fremmes, hver Gang vi var forknyttet over en Modgang for Kvindernes Sag, og hver Gang vi glædede os over et Lysglimt i Graavejret, saa tyede vi til hende og lagde det hele frem for hende. Og aldrig gik vi fra hende uden med nye Tanker, nyt Mod og ny Fortrøstning til, at Retfærdigheden dog nok skulde sejre til sidst.

Og derfor følte vi det som en underlig Tomhed og Fattigdom, da Dødsbudskabet kom, at hun havde lukket sine Øjne i det fjerne Land, hvorhen hun var rejst for at berige sig med nye Indtryk, nye Impulser for sin Livsgerning og ny personlig Livsglæde sammen med dem, hun elskede.

Og ikke blot her har Budskabet om hendes Død vakt Deltagelse og Sorg. Fra vore Nabolande har vi modtaget Hilsener, som er rettede til hendes Venner, og som derfor skal bringes Dem fra dette Sted. (Her oplæste Taleren de andet Steds gængivne Telegrammer). Hvis jeg skulde karakterisere, hvad der for mig var det centrale i Kirstine Frederiksen, det, hvorved hun virkede saa forunderlig elektriserende paa os andre, det, der gjorde, at vi altid gik fra hende med ny Tro paa det gode i Livet, og med ny Kraft til igen at tage en Tårn med Fordommen og Dumheden, saa tror jeg det laa i hendes underlige Sjælsrigdom. Hvor kunde hendes Latter sprutte og gnistre og tænde hos os andre Glimtet i Øjet! Hvor kunde hun med en eneste sund og levende Tanke jage alle

vore mørke, mismodige Tanker paa Flugt. Ja, selv om Haaret graaned, saa var hun dog aldrig gammel, men altid frisk, altid ny, altid rig paa nye Tanker, ny Begejstring, og rig paa gode kærlige Ord og Handlinger.

Derfor har alle Danmarks Kvinder i hende tabt en trofast Ven, en redelig Forkæmper for deres Menneskeret, hvad enten de har anet hendes Tilværelse eller ej.

Men ikke vil vi græde og klage, fordi hun gik bort; men vi vil glæde os over, at hun har levet iblandt os; vi vil glæde os over, at det faldt i vor Lod at kende og være kendt af et Menneske, om hvem vi aldrig har hørt et ondt Ord; vi vil glæde os over alle de gode Tanker, hun har sat ind i Verden, og vi vil ikke glemme Digterens Ord, at „alle gode Tanker de kan slet ikke dø, før endnu bedre Tanker er spiret af deres Frø“. Og vi vil ikke glemme, at skal vi føre Kvindernes Sag videre frem, saa maa vi som hun, ikke blive gamle, saa maa vi bevare Ungdomssindet, selv om Haaret graaner; og saa maa stole paa, at om ogsaa Bladene falder i Efteraarsstormen, saa sidder de unge Knopper dog tilbage, og næste Foraar staar Skoven atter grøn. Vi maa vedligeholde den hellige Ild, Ungdomssindet, Ungdomsmodet, saa vort Ungdomssind kan mødes med Ungdommen i den Slægt, der skal tage Gerningen op efter os.

„Lad Bolgen bortrulle! Lad Livet flagre hen! rask bruser dog Strømmen, frisk Skoven staar igen.“

„Lad Solen formørkes, og Maanen tage af, dog Sol og Maane stiger fuldkarsk over Hav!“

I Mindet sender vi Kirstine Frederiksen en oprigtig og inderlig kærlig Tak fra „Dansk Kvindesamfund“, en Tak for alt, hvad hun har været for os, en Tak fra hver enkelt iblandt os, og en Tak fra alle de Kvinder i Danmark, hvis Sag hun med rene Hænder har ført.

Ære være hendes Minde iblandt os!

Professor Høffdings Tale.

Mit Bekendtskab med Kirstine Frederiksen gaar tilbage til Halvfjerdsenerne, da jeg var begyndt at læse paa Universitetet som Privatdocent. Hun var den første kvindelige Tilhører ved mine Forelæsninger. Det var den Gang usædvanligt, at der kom Damer til andre Forelæsninger end de æstetiske. Det var hendes Trang til alsidig intellektuel og personlig Udvikling, som førte hende til Universitetets Hørsale. Snart lærte jeg gennem Samtaler hendes levende Interesse at kende, og der blev grundlagt et Venskab, som bevaredes under Aarenes Gang.

Hendes Trang til personlig Udvikling stod i nøje Sammenhæng med to praktiske Bestræbelser, der spillede en stor Rolle i hendes Liv: Kvindesagen og Lærervirksomheden. Begge disse Bestræbelser affødte en Trang til psykologisk Forstaaelse og til Indsigt i Menneskelivets Forhold og Udvikling gennem Tiderne.

For Kvindesagen virkede hun ved sit Arbejde, ved Tale og Skrift, men først og fremmest ved sin Personlighed: ved selv at være et Eksempel paa kvindelig Evne og Trang til intellektuel Udvikling.

Da hun i Aaret 1891 havde vundet Universitetets Guldmedaille for en filosofisk-pædagogisk Afhandling, kom hun op til mig uden at vide, at Afhandlingen var antagen. Da jeg sagde hende det, bredte der sig et Glædessmil over hendes Ansigt — men jeg forstod i samme Øjeblik, at uagtet det vel var hende en stor Glæde at se sit Arbejde anerkendt, var det hende en ganske særlig Glæde, at denne Anerkendelse kunde komme Kvindesagen til gode.

Hvad der i Dommen om hendes Prisafhandling især fremhævedes, var det fyldige Kendskab til Opdragelseskunstens Historie og til dennes Sammenhæng med den psykologiske Forsken og med de etiske Ideer. Hendes Studier stod i nøje Forbindelse med hendes Interesse for Skoleliv og Lærervirksomhed. Mottoet paa Afhandlingen var en Sætning af Schleiermacher: „at Barnet er Barn, maa ikke hindre det i at blive til et Menneske; men det at Barnet skal blive til Menneske, maa heller ikke hindre det i at være Barn.“ Hun hørte til den store Retning i den nyere Pædagogik, der begynder med Rousseau, som arbejder for Barnets Ret, for Anerkendelsen af Barnealderen som en selvstændig Livsperiode, saa meget den end skal og kan være en Forberedelse til den Voksnes Liv. Og hendes Tænkning over Opdragelsen hørte ikke op, fordi hun fordybede sig i sin Lærervirksomhed. Hendes senere pæ-